

UDK: 338.1(497.571)Mirković M.
Pregledni rad

ISTARSKA ŽUPANIJA U VREMENIMA KRIZA – UTJECAJI DJELA DR. MIJE MIRKOVIĆA

Mieta Bobanović Dasko

*Fakultet informatike u Puli
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
mieta.bobanovic@unipu.hr*

SAŽETAK

Predmet ovog istraživanja doprinosi su Mije Mirkovića iznesenih u njegovim radovima, a koji mogu pomoći u kreiranju mjera regionalnog razvoja Istarske županije. Cilj je istraživanja analizirati razvojna ekonomska obilježja Županije u vremenima prije, za vrijeme i nakon kriza te ih staviti u vezu s jačanjem otpornosti gospodarstva kroz djela ovog znanstvenika. Glavna pretpostavka istraživanja je da djela Mije Mirkovića mogu utjecati na regionalne razvojne politike i aktivnosti dionika lokalnih zajednica u neizvjesnom okruženju. Doprinos istraživanja je u analizi i opisu već objavljenih rezultata istraživanja ovog autora, a sve radi širenja znanja o važnosti i utjecaju povijesnih ekonomista na regionalnu ekonomiju. Ograničenja istraživanja su nedostatak empirijske analize utjecaja kriza na rast i analize barijera koje rast prate o kojima je znanstvenik također pisao. Radi uklanjanja mogućih rigidnosti tržišta, budući bi istraživači svoj doprinos trebali usmjeriti ovim procesima.

Ključne riječi: Istra, Mijo Mirković, gospodarski rast, doprinosi ekonomskoj znanosti, regionalni utjecaji

UVOD

Cilj istraživanja opravdava se nizom podciljeva; komparirati gospodarske snage hrvatskih županija, utvrditi poziciju Istre, metodom deskripcije tumačiti važne ekonomske pokazatelje, opravdati gospodarski rast županije rezultatima radova odabranog znanstvenika. U prvom dijelu rada opisuje se gospodarstvo Istre i njegova uloga u hrvatskom gospodarstvu, što se i tablično prikazuje udjelom broja stanovnika i zaposlenika u društvenom proizvodu, broja zaposlenih u osnovnim sredstvima, postotkom društvenog proizvoda u odnosu na investicije, kao i stopom rasta investicija. Rad započinje pregledom gospodarske situacije u Istri prije 1990-ih, kada je regija bila dijelom bivše države (SFR Jugoslavije). Međutim, posljedice Domovinskog rata i procesa tranzicije bile su vidljive na pogođenom nacionalnom gospodarstvu pa su i mnoga poduzeća, ali i industrije u Istri bile suočene sa značajnim izazovima. Nadalje, opisan je i analiziran poredak županija prema odabranim pokazateljima i HGK-ovom indeksu gospodarske snage županija s ciljem uvida u regionalni razvoj županije. Tablično je obuhvaćeno razdoblje prije i nakon krize uzrokovane COVID-19 pandemijom. U drugom dijelu rada je korištena metoda kritičke procjene stvaralaštva dr. Mije Mirkovića u Hrvatskoj, i konkretnije u Istri, s ciljem refleksije istraživanja autora na stanje ekonomije i društva u Istri. Rad dotiče teme teorijske i praktične prirode koje je Mijo Mirković postavljao tijekom svoje znanstvene karijere.

U radu se poseban osvrt stavlja na povezanost razdoblja kriza s preporukama za njihovo otklanjanje, s naglaskom na znanstvene doprinose Mije Mirkovića.

Motivacija za istraživanje proizašla je iz otpornosti regionalnog gospodarstva na krize što može biti indikativno za promišljanja o povezanosti utjecaja rezultata istraživanja znanstvenika u vremenu predanosti istraživanju ekonomske problematike, od djela *Trgovina i trgovinska politika* (1931), *Zanatska politika* (1934) do *Ekonomske historije Jugoslavije* (1962). Mijo Mirković je istraživao regionalnu ekonomiju (Istru), ali je istovremeno bio dionikom iste. Uvažavajući činjenicu da se ekonomski ciklusi ponavljaju, temeljem uvida u stanje ekonomije danas i istraživanja ekonomskih ciklusa nekad, može se postići otpornost gospodarstva u budućnosti.

Znanstvena i povijesna povezanost Mije Mirkovića s Istrom

Obilježja istarskog poluotoka su dobar strateški i geografski položaj te prometna povezanost s ostatkom Europe i Mediterana. Očuvana kulturna i prirodna bogatstva, kao i kontinuitet regionalne politike (često pod utjecajem

dobrih ekonomskih praksi, turističkog razvoja i prijateljskih odnosa sa susjednim regijama) čine Istru atraktivnom za strana ulaganja i popularnom turističkom destinacijom. Istra se nalazi uz kopnenu granicu sa Slovenijom i uz morsku granicu s Italijom, koja je na svjetskom turističkom vrhu po pitanju kvalitete turističke ponude i turističkih posjeta.

Istra je najzapadnija županija Republike Hrvatske i teritorijalno objedinjuje 41 jedinicu lokalne samouprave s 10 gradova i 31 općinom. Sjedište joj je u Pazinu (*Istarska županija*, 2014). Njezin strateški povoljan položaj na sjeveroistoku Jadranskog mora snažno doprinosi razvoju turizma, ali i trgovine. Uspješnim brendiranjem regije i valorizacijom u turističke svrhe danas su formirani brojni selektivni oblici turizma i turistički proizvodi, što ju posebno čini konkurentnom na međunarodnom turističkom tržištu.

Infrastruktura i suprastruktura (namijenjena isključivo za potrebe turizma) svake turističke destinacije važni su razvojni preduvjeti i često krucijalni element turističke ponude (Gržinić, 2019), a Istarska županija je dostigla njihov visok stupanj razvoja. Posljednjih su godina značajna financijska ulaganja usmjerena u međuregionalno povezivanje te integriranje u širi europski prostor. Tu prednjači cestovni promet, ali i izgradnja lučke infrastructure, kao i sve zastupljeniji zračni promet. Bitno je naglasiti ulogu održivog razvoja regije (Zelena regija Europe). Europski humanizam također je prepoznatljivo obilježje poluotoka koji je Mirković njegovao unatoč tome što je za života preživio dva svjetska rata (Velan, Velan, 2023).

Radovi dr. Mija Mirkovića, književnika i akademika, vizionarski su obuhvatili prethodno navedene trendove: diversificirana ponuda, očuvanje baštine, razvoj infrastrukture i važnost paralelnog razvoja svih gospodarskih grana s ciljem dugoročnog prosperiteta. Kao vrsni ekonomist i akademik, dr. Mijo Mirković bio je sudionikom više međunarodnih konferencija, među najpoznatijim i Pariške mirovne konferencije (1946) koja je rezultirala konačnim pripojenjem Istre Hrvatskoj. Od 1947. bio je redoviti član JAZU-a (Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti). O njegovom četrdesetogodišnjem plodnom znanstvenom radu svjedoči veliki opus od pedesetak posebno tiskanih izdanja i oko 400 prikaza, napisa, komentara i članaka, tiskanih u brojnim novinama, časopisima i revijama (EFZG, 2020). Znanstvenik je dao doprinos ekonomskom razvoju zasnovanom na regionalnom principu (sudjelovao je u razvoju politika i strategija regionalnog gospodarskog rasta) i trajno utjecao na znanstvenike novih generacija.

U radu se analiziraju obilježja razvoja Istarske županije u razdobljima kriza i postkriznim razdobljima. Navedeno se stavlja u vezu s djelima Mije Mirkovića

s ciljem rješenja izazova ekonomskog razvoja. U radu su analizirana i u popisu literature istaknuta djela objavljena za njegova života (od 1933.) pa i kasnije nakon njegove smrti kroz reizdanja (1985. i 2005.) te ona objavljena od strane brojnih znanstvenika, pa i vlastitog sina, u vidu crtica iz njegova života.

ULOGA ISTARSKOG GOSPODARSTVA U NACIONALNOJ EKONOMIJI

Uloga istarskog gospodarstva temeljena na gospodarskim pokazateljima, s aspekta udjela u gospodarstvu Republike Hrvatske, kao i prema odabranim pokazateljima županija prikazana je narednim potpoglavljima. U raspravu su uzeta u obzir razdoblja prije i nakon kriza u periodu od 1960. – 2020. godine.

Važnost regije do Domovinskog rata

Nacionalna važnost Istarske županije vidljiva je u više gospodarskih grana, no posebno treba istaknuti njezinu ulogu u gospodarstvu s naglaskom na vodeću poziciju u generiranju udjela turističke aktivnosti. Ulaganje u razvoj vidljivo je i u prijeratnom razdoblju, već davne 1960. godine kada je, po pitaju blagostanja, Istra bila iznad hrvatskog prosjeka. Pretragom podataka putem regionalne enciklopedije *Istrapedije*, koju je Istra 2005. dobila kao prva u Hrvatskoj, u izdanju Istarske županije i Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža u Zagrebu, objavljen je zanimljiv podatak o gospodarskom rastu Istre 1960. godine. Vidljivo je da je BDP tih godina u hrvatskom dijelu Istre iznosio 2,078 USD po stanovniku. Isti je 1986. narastao na 7,518 USD, odnosno zabilježen je rast za 30 % viši od prosjeka u ostatku Hrvatske. Nažalost, raspad Jugoslavije i ratno okruženje negativno je utjecalo na gospodarstvo. U Istri BDP po stanovniku 1995. ubrzano pada te iznosi samo 4,104 USD, dok nezaposlenost dostiže stopu od 16 %. Nakon provedene vlasničke pretvorbe te preustroja 168 dotadašnjih društvenih poduzeća te zahvaljujući novim inozemnim ulaganjima, istarsko se gospodarstvo oporavlja i vraća na prijeratnu razinu. Hrvatska gospodarska komora procijenila je da je Istarska županija u 2002. godini ostvarila BDP u iznosu od 12 milijardi kuna, odnosno 8,677 USD po stanovniku, što je iznosilo 6,8 % ukupnog BDP-a Hrvatske. Prema istraživanju Kopal i dr. (1993), analiziran je položaj gospodarstva Istre i onog Hrvatske u periodu od 1980. do 1989. koji je opisan u Tablici 1.

Tablica 1. Položaj istarskog gospodarstva prema cjelini gospodarstva Republike Hrvatske (koeficijent)

Opis	DP/br.stan.		DP/br. zaposlenih		OSA/br. zaposlenih		Inv./DP(%)		Stopa rasta inv. (%)	
	1980.	1989.	1980.	1989.	1980.	1989.	1980.	1989.	1980.–1984.	1989.
Istra	1,22	1,40	0,98	1,13	1,18	1,05	20,95	10,73	-6,81	5,11
Hrvatska	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	24,11	11,41	-10,87	8,22

Bilješke: OSA=Osnovna sredstva, DP=Društveni proizvod, Inv. = Investicije
 Izvor: Kopal, M., Karaman, N., Pauletić, E., 1993. Gospodarska slika i naznake
 gospodarskog razvitka Istre

Prema analiziranim pokazateljima možemo vidjeti da je Istra u prijeratnom razdoblju 1980. i 1989. uživala u većem blagostanju od ostatka Hrvatske (društveni proizvod / broj stanovnika), što možemo interpretirati kao veću razvijenost. U promatranom razdoblju 1980. – 1989. godine, tehnička opremljenost u istarskoj privredi slabija je u odnosu na ostatak Hrvatske, međutim, relativni odnos proizvodnosti rada poboljšana je u korist Istre (Kopal, Karaman i Pauletić, 1993). U istom promatranom razdoblju vidljiv je niži intenzitet investiranja (prema udjelu investicija u društvenom proizvodu) u Istri, uz nižu stopu rasta investicija. Bitno je napomenuti da je intenzitet investiranja u Istri smanjen na 48,8 %, dok je onaj u državi za promatrano razdoblje 52,7 %. Mirković u svojim djelima problematizira gospodarenje poduzećima (1931, 1959) u uvjetima kriza, na inovativan način, prema potrebama domovinske prakse (Družić, 2020). Kao sljedbenik njemačke historijske škole (pod utjecajem sociologije), on uključuje svjetske trendove u specifičnosti regionalnog razvoja. Opisani utjecaj je dokazan kroz preporuku Mirkovića da realno planiranje dugoročno vodi ekonomskom rastu.

Istra u periodu prije krize i tijekom globalne pandemije (COVID-19)

Hrvatska gospodarska komora (HGK) vrši izračun indeksa gospodarske snage županija s ciljem da se prikaže realni položaj gospodarske snage županija u odnosu na prosjek Hrvatske. Indeks se računa kao ukupna suma ponderiranih indeksa osnovnih gospodarskih pokazatelja u trogodišnjim prosjecima i demografskih projekcija, a na temelju dobivenih rezultata se projektira rangiranje

(Hrvatska gospodarska komora, 2021). Valja naglasiti da indeksi gospodarske snage po županijama koji iznose više od 100 označavaju da se županija nalazi iznad prosjeka Hrvatske, dok oni manji od 100 pokazuju da je županija ispod prosjeka. Višegodišnja kontinuirana analiza rezultata po županijama u sklopu izrade indeksa gospodarske snage omogućuje i određene predikcije trendova kretanja gospodarstva pojedinih županija u odnosu na druge. Indeks obuhvaća sljedeće pokazatelje (Hrvatska gospodarska komora, 2021):

- BDP po stanovniku
- ukupni prihod poduzetnika po zaposlenom
- prosječne netoplaće
- konsolidirani financijski rezultat poslovanja poduzetnika po zaposlenom
- prihod na inozemnom tržištu poduzetnika po zaposlenom
- stopa nezaposlenosti
- promjena broja stanovnika, zadnja procjena DZS-a u odnosu na popis 2011. godine.

Indeks gospodarske snage županija i pokazatelje za Istarsku županiju moguće je pratiti u Tablici 2.

Tablica 2. Poredak županija prema odabranim pokazateljima i HGK-ovom indeksu gospodarske snage županija

Županija	BDP po stanovniku, prosjek 2016. – 2018., indeksi, RH=100	neto plaće po zaposlenom, prosjek 2017. – 2019., indeksi, RH=100	Prihod na inozemnom tržištu po zaposlenom, prosjek 2018. – 2020., indeksi, RH=100	Stopa nezaposlenosti, prosjek, 2018. – 2020., indeksi, RHu odnosu na županiju	Demografija – indeks promjene broja stanovnika 2020. / 2011.	HGK indeks gospodarske snage, RH=100
Grad Zagreb	178,9	116,9	99,4	240,5	102,4	154,6
Istarska	126,2	99,0	124,2	184,2	101,0	115,9
Varaždinska	86,1	84,3	140,5	218,8	94,1	111,2
Zagrebačka	77,0	98,4	101,8	144,8	97,4	102,8
Primorsko-goranska	121,7	100,0	82,6	132,9	95,0	101,7
Međimurska	83,7	86,3	121,8	167,2	95,7	101,3
Vukovarsko-srijemska	57,2	85,8	257,8	56,4	82,9	95,8
Koprivničko-križevačka	74,7	91,3	115,0	132,9	91,3	95,0
Krapinsko-zagorska	65,1	86,3	124,3	141,3	93,5	94,4
Zadarska	84,0	93,8	90,4	100,0	98,6	86,1
Karlovačka	71,7	92,5	85,6	90,4	88,9	83,5
Dubrovačko-neretvanska	105,7	99,6	56,7	75,0	100,1	83,0
Osječko-baranjska	75,1	90,2	88,4	52,3	88,5	78,0
Splitsko-dalmatinska	77,7	93,3	58,9	60,4	98,4	75,2
Ličko-senjska	75,6	91,2	74,6	71,0	86,9	73,5
Sisačko-moslavačka	68,1	89,6	112,3	46,3	83,6	71,1
Brodsko-posavska	55,2	87,2	117,1	58,0	85,6	70,4
Požeško-slavonska	55,4	87,1	75,1	69,1	83,7	67,8
Bjelovarsko-bilogorska	66,7	83,7	54,9	65,5	87,8	67,6

Šibensko- kninska	79,8	92,2	59,5	66,3	90,3	66,8
Virovitičko- podravska	54,1	82,3	74,6	47,2	85,5	63,0

Bilješke: Iz tablice, u sklopu konteksta ovog rada, isključeni se originalni pokazatelji prosječne netoplaće i konsolidirani financijski rezultat poslovanja poduzetnika po zaposlenom.

Izvor: Razvojna raznolikost i gospodarski potencijali – HGK (2021), Hrvatska gospodarska komora

Indeks gospodarske snage županija za 2021. godinu, koji uglavnom obuhvaća prosjek razdoblja od 2018. do 2020. (vrijeme COVID krize), ali i nešto starije posljednje raspoložive podatke za BDP per capita, pokazuje da se samo šest županija nalazilo iznad prosječnog indeksa za Republiku Hrvatsku: Grad Zagreb te Istarska, Varaždinska, Zagrebačka, Primorsko-goranska i Međimurska županija.

Proučavanje najjednostavnijih indikatora recesije zemalja i prijedlog mjera gospodarskog oporavka su postali scenariji gospodarskog razvoja (Petrova, Kuznetsova, Volodin, 2020). Istarska regija u vremenu kriza pokazuje stabilnost, što potvrđuju podaci iz Tablice 1 (odnos regionalnog naspram nacionalnog gospodarstva), podaci iz Tablice 2 (otpornost u vremenu COVID-19 krize). Poznavanje postulata upravljanja krizama potvrđuju i strateški dokumenti (Master plan turizma Istarske županije od 2015. – 2025. godine), inicijative udruge Zelena Istra (orijentacija prirodnom resursu i klimatskim promjenama), *NECSTouR initiative Istria: COVID-19 & Tourism Action Plan* (2020) i pozicija Istre u Europi u vrijeme pandemije kao regija malog rizika (Načinović Braje, Dumančić i Hruška, 2022). U prilog pojašnjenju ide i djelo *Održavanje seljačkog posjeda* (Mirković, 1937) s pretpostavkom da je stanovništvo spremno živjeti na selu i raditi na zemlji, dok svaka vlast to iskorištava radi prehranjivanja stanovništva u gradovima. Isto ne ide u prilog razvoju zdravog društva zbog pretvaranja seljaka u građanina i radnika za potrebe industrije, gdje novac razara spone seoskog kolektiva (Mirković, prema Šundalić, 2006). Mirković je u svom znanstvenom članku *Seljak i fabrika* bio pobornik koncepta neurbanizirane industrije (...) koja doprinosi samoodržanju socijalne grupe (Stipetić, Maticka, 1974). Kroz svoje agrarno-ekonomske studije Mirković (1952) ukazuje na to da društvena nejednakost produbljuje krizna stanja u društvu (pojava fluktuacija) te da je potreban integrirani pristup sa svrhom eliminacije kočnica društvenom razvoju. Tijekom svojeg pisanja ističe utjecaj elemenata regionalne kulture u općenacionalnoj kulturi, što se u narednim razdobljima pokazalo važnim

čimbenikom elemenata regionalnog identiteta i doprinos paradigama o regionalnom razvoju i kooperativnoj konkurentnosti (Mirković, 1979; Milićević, 1978; Sić, 2001). U današnje vrijeme, prilagođavanje brzim gospodarskim promjenama je i obilježje valjanog upravljanja krizama.

ODRAZ ISTARSKOG GOSPODARSTVA I ŽIVOTA U DJELIMA MIJE MIRKOVIĆA

Mijo Mirković (1898. – 1963.) ostavio je važan trag u povijesti istarskog i hrvatskog novinarstva kada se 1917. godine predstavio javnosti kao novinar i urednik pulskog dnevnika „Hrvatski list”. Inovacije koje je unio prisutne su i vidljive u monografskoj prozi *Puna je Pula* (Urošević, 2012.) gdje je uspio spojiti svoje uspomene i doživljena iskustva u urbano tkivo zajedno s povijesnim činjenicama koje predstavljaju neiscrpan izvor informacija o tadašnjoj gospodarskoj i političkoj situaciji u Puli (Urošević, 2013). Svoje književno stvaralaštvo započinje 5. siječnja 1918. pod pseudonimom Mate Balota. Fokus njegovih djela usmjeren je na kulturne promjene u Istri, načinu života u Istri, ali i na njezine političke i gospodarske promjene. Prvi stručni rad „Život na istočnoj obali Istre” napisao je davne 1913. godine (Palibrk, 2023).

Svojim detaljno dokumentiranim osvrtima u periodu naglog razvoja Pule, znatno je utjecao na istarsko gospodarstvo koje imamo danas. Mirković je bio šire poznat po tome što je pridavao pozornost i bavio se teorijskim, ali i praktičnim pitanjima gospodarstva (Mirković, 1952; 1958; 1979). Iako su to pitanja koja su bila aktualna za vrijeme njegova doba, neka se protežu i do danas. Bogunović (2001) izdvaja osnovna pitanja koja Mirković razmatra u svojim radovima i koja su posebno vrijedna i za današnju regionalnu strukturu:

1. kriteriji i principi razmjesta proizvodnih snaga i lokacijska politika
2. urbani procesi i odnos grada i zaleđa
3. značenje regionalne politike u početnim fazama industrijalizacije.

Mirković ukazuje na važnost regionalne dimenzije kroz važnost lokacije i izgradnje svakog kapaciteta. Reizdanja djela autora (Mirković, 2005) ukazuju na važnost prirodnih, demografskih i radom stvorenih potencijala u svrhu regionalnog razvitka. Znanstvenici ističu da je potrebno identificirati uloge dionika kroz širi spektar utjecaja u vremenu kriza, a ne samo raditi na propisivanju mjera (van der Meer i dr., 2017). Dok je područje regionalne znanosti istraživački znatno usmjereno na ulogu strukturnih promjena, skromna pozornost je

usmjerena na utjecaj demografski izazvanih promjena (Kim, Hewings i Kratena, 2015). Mirković je demografske potencijale, prepoznatljivost prirodnih resursa i lokalne inicijative smatrao preporukama razvoja otpornosti regije. Posebice je isticao značaj agrara u Istri, kroz spoj prirodnih i radom stvorenih potencijala za budućnost razvoja regije. Društveni resurs koji je opisivao danas predstavlja i podlogu za osmišljavanje turističkih itinerera i tematskih tura u svrhu obrazovanja i turističke ponude i potražnje o zavičajnosti Istre (Urošević i Urošević-Hušak, 2012).

Krize su spoj simbola i konceptualnih pristupa kroz poticanje investicijske aktivnosti i poduzetništva; stvaranje uvjeta za aktivno sudjelovanje lokalnih zajednica (Huriev i Uvarov, 2024). Današnje otporne ekonomije funkcioniraju upravo na ovaj način (Meirinawati, Prabawati i Pradana, 2018). U svojim djelima Mirković ne izdvaja regiju kao zasebnu cjelinu već ukazuje da one moraju biti obuhvaćene i na državnoj razini. Autor aktualizira suvremeni svijet kao sukob tradicionalne zajednice i općeg razvoja društva (Mirković, 2008). Konkretno na primjeru Istre, Mirković je intenzivno radio s regionalnom vladom na razvoju politika i strategija usmjerenih na promicanje gospodarskog rasta te imao ključnu ulogu u tom procesu. Iako je Mirković veliki doprinos dao razvoju regionalne politike i turističkog sektora, on je inzistirao i na važnosti industrije jedne države. Mirkovićev je rad *Industrijska politika* analizirala Obadić (2001), koja zaključuje da je već u ono vrijeme Mirković isticao važnost industrije i zapošljavanja velikog dijela aktivnog stanovništva. Zalagao se da se tamo gdje je država mala i privatna inicijativa slaba, ista može uključiti i utjecati na industrijski razvoj. Uspoređivao je parametre po zemljama da bi otkrio uzroke zaostajanja i ukazao na krize kao što je npr. zloupotreba od strane upravne vlasti (*Hrvatske pravice*, 2019). Inzistirao je na razvojnim politikama i strategijama kroz blisku suradnju s lokalnim poduzećima i državnim dužnosnicima.

Sastavni dio industrijskog i regionalnog razvoja čini i onaj obrta i trgovine. U svom je radu *Zanatska politika* (1934) pisao i o ulozi obrta i malog poduzetništva koji doprinose porastu općeg blagostanja. Posebno se posvećuje analizi unutarnje trgovinske politike i investicija (Mirković, 2012). Tomašević (2001) posebnu pozornost posvećuje Mirkovićevu stavu da je rješavanje problema vezanih za promjene gospodarske i vlasničke strukture jedan od bitnijih ciljeva gospodarske politike.

U svojoj *Agrarnoj politici*, Mirković (1940) upoznaje čitatelja s vlastitom perspektivom agrarne politike i daje konstruktivne smjernice za razvoj iste. Te se smjernice i mogućnosti rješavanja agrarnog problema dotaknuo Grahovac (2001) i sažeo u svome radu u sljedeće četiri točke:

1. proširenje carinskog područja i to stvaranjem carinskog saveza s pojedinim industrijaliziranim zapadnim zemljama ili susjednim agrarnim zemljama
2. industrijalizacija zemlje kao nužan uvjet poboljšanja stanja u poljoprivredi
3. stvaranje ekonomski svrhovitije strukture gospodarstva, kao i eksploatacijskih jedinica
4. izradba plana i programa dugoročne agrarne politike.

Zanimljivo je kako je svaka njegova preporuka i danas aktualna. Isto se može povezati s diversifikacijom turističke ponude u Istri i stavljanjem agrara u funkciju uslužne djelatnosti, ističući uzgoj maslina, vinove loze i lavande kao simbola preživljavanja na škrtoj zemlji (Franković, 2018). Mirković je bio svjestan potencijala koje pruža turizam kao pokretačka gospodarska snaga regije. Iz tog je razloga veće napore ulagao u razvojne politike i strategije u svrhu privlačenja turista, s naglaskom na infrastrukturu i povezanosti s turističkom ponudom. Primjerice, u svom kapitalnom djelu *Saobraćajna politika* (Mirković, 1933) pokriva na sistematski način prvu obradu problematike tadašnje prometne politike u Hrvatskoj. U radu zaključuje da prometna politika ne može biti odvojena od potreba gospodarstva i gospodarskog razvitka te da ona ne može biti zasebna, nego čini krucijalni dio opće ekonomske politike (Čavrak, 2001).

Njegova uloga u doprinosu razvoju turizma u Istri ogleda se u nekoliko ključnih područja. Vizionarstvo i futurizam se kod ovog znanstvenika očituju kroz „otkrivanje pozadina razvoja”. Danas je to u turizmu multikulturalnost, zavičajnost, atraktivnost kroz integracije regija. Regionalni razvoj je promatrao s distance, tj. u globalnom kontekstu zbog boravka u brojnim svjetskim metropolama (Balota, 2011) i boljem upoznavanju kultura kroz koje snažno cijeni vlastitu (Balota, 2011). U svojim djelima je često pisao o stanovništvu Istre, naglašavajući posebno etnografski element (Milićević, 1978).

U prvom djelu uočava bijedu Istre, ali i mogućnost oporavka od kriza koju prati kroz više različitih razdoblja, što ima važnu ulogu u promicanju regije na međunarodnoj sceni. U drugom ukazuje na potrebu uvažavanja specifičnosti, unatoč tome što one postoje i izražene su kod različitih naroda. Obilježja skupina povezuje i s razlikama u društvenom i ekonomskom životu. Zastupao je stav o potrebi diversifikacije ponude regija, potencirajući ulaganja u razvoj novih usluga i predviđajući razvoj i rast srodnih djelatnosti poput turizma i kulture (Mirković, 1968) te lokalnih autentičnosti (Mirković, 1938).

Veću vidljivost ostvario je profesorskim radom u zemlji i inozemstvu i druženjem s brojnim poznatim ličnostima iz javnog života (npr. Krležom), ali i običnim pukom (Mirković, A.T., 2010). U širokom opusu Mije Mirković uvelike su zastupljeni naslovi koji se odnose na selo i seljaštvo općenito (Mirković, 2005; Franković, 2019), ali i oni koji opisuju borbenost radničke klase, ujedinjenost ljudi i njihovo stradanje (Mirković, 1939). Time je dobivao inspiraciju za brojna književna djela koja su se tematski prožimala s njegovim interesom za ekonomska pitanja.

Treba naglasiti i autorov intelektualni pogled na razvoj istarskog društva i poslovnog okruženja s „prognaničke pozicije” u periodu od 1930-ih do ranih 1950-ih (Mirković, 1946), u novom rasporedu društvenih odnosa nakon Drugog svjetskog rata (*Istarska enciklopedija*, 2005). Cilj mu je bio ukazati na nepravde i krize te djelovati u korist svojeg naroda.

DISKUSIJA O OTPORNOSTI NA KRIZE – DOPRINOS POVIJESNIH IZVORA

Ostavivši izniman opus ekonomskih radova, dr. Mijo Mirković povezuje povijesnu i ekonomsku konotaciju razvoja društva u njegovu vremenu. Djelima (znanstvenim i književnim) ostvario je veliki utjecaj na razvoj društva i ekonomske misli i prakse u Hrvatskoj, ponajviše u rodnoj Istri, ali i puno šire.

Istraživanjem se težilo opisima djela ovog znanstvenika potvrditi primjenjivost nekadašnjih stavova o regionalnom razvoju u uvjetima kriza. Istraživanje kriza se u znanstvenoj literaturi pokazuje nedostatnim. S aspekta teorije ekonomske ravnoteže ona su zanemarena te se ustrajalo na modelima koji su i teorijski nestabilni i nekompatibilni s podacima (Kirman, 2010). U fokusu Mirkovićeva istraživanja su agrarna i prometna politika, ali i razvoj obrtništva (poduzetništva) zasnovan na tradiciji na kojoj danas počiva „ekonomika narodne privrede”. Isto je predstavljalo inovativna i konkretna rješenja, u uvjetima ekonomije kao složenog sustava.

Istra danas doprinosi održivom i uravnoteženom razvoju regija Europe kao Zelena regija Europe (*Zelena regija Europe, IDA*, 2018) te intenzivno razvija poduzetništvo kroz „izazovno ekonomsko okruženje” kojem je i Mirković bio svjedok (živio i stvarao u vrijeme svjetskih ratova). Sva njegova djela prožeta su namjerom da se osiguraju mogućnosti za kvalitetan život stanovnika regije. Smatrao je da je to ispravan put za rast i razvoj lokalnog gospodarstva. To dokazuju i brojna djela ne samo iz područja ekonomije, već i ribarstva i

poljoprivrede (Palibrk, 2023). Također, piše o multikulturalnosti u govoru i prostoru Istre, posebice grada Pule (Lukež, 2019).

Na državnoj je razini naglašavao i važnost agrarne reforme kao i poticanje industrijske politike s ciljem zapošljavanja većeg broja aktivnog stanovništva. Te njegove ideje i danas su aktualne u Istri kroz inicijative županije i agencija (*Istarska županija*, 2024; *Istarska razvojna agencija*, IRA; *Istarska razvojna turistička agencija*, IRTA).

Brzi oporavci u vremenima nakon kriza, ali i visoki prosperitet regije u usporedbi s regijama u zemlji ukazuju na kontinuitet politika i strategija koje su doprinijele prepoznavanju potencijala regije, a koje je Mirković utkao u ekonomsko tkivo poluotoka. To je učinio kroz svoje „principe regionalne strukture”: razmještaj proizvodnih snaga i lokacijskih politika, urbane politike (veza obale sa kontinentom u Istri), važnost regionalne politike i vrijednost lokalnih inicijativa u svim fazama djelovanja društvene sredine. Principi su se pokazali učinkovitima i u vrijeme COVID pandemije i u razdoblju koje je uslijedilo.

U vrijeme globalne pandemije destinacije su se orijentirale urbanim politikama (zaštita gradova od daljnje preopterećenosti destinacija turističkim posjetima i redistribucija dolazaka u unutrašnjost regija). Ujedno, lokacijske politike dale su prilike manjim mjestima u Istri da iskoriste prilike razmještaja proizvodnih snaga. Isto je bila Mirkovićeva preporuka valjane regionalne strukture. Aktivnosti dionika regije su ostvarene „lokalnim inicijativama” kroz javno-privatna partnerstva, ugrađeno u regionalne strategije koje su olakšale oporavak nakon pandemije COVID-19.

S obzirom na uočena obilježja prije, za vrijeme i nakon kriza moguće je prepoznati smjernice dane u povijesnim izvorima analizirane ekonomske misli. Prijedlozi načina rješavanja problema malih ekonomija regionalnim pristupom (cjelovitost) i obuhvat više utjecaja (ekonomski i sociokulturni) primjenjivi su danas kroz:

- proizvodnu strukturu usmjerenu na održivi razvoj: oblikovanje potaknuto od lokalnih zajednica
- usmjeravanje razvoja kroz aktivaciju vlastitih snaga (strukturne promjene)
- javno-privatna partnerstva
- povezanost obalnih i kontinentalnih sredina (destinacija)
- stvaranje uvjeta za aktivno sudjelovanje zajednica (osjećaj pripadnosti).

Preporuke se mogu povezati s mjerama jačanja otpornosti gospodarstva u vremenu kriza na području Istarske županije te biti dijelom kriznih i postkriznih strategija.

Koncepti primjenjivi za periode prije kriza (minoriziranje negativnih utjecaja kada se kriza pojavi) koji se mogu prepoznati u analiziranim djelima znanstvenika su:

- društvena pravednost i poticanje na promjenu obrazaca ponašanja (integrirani pristup)
- veze društvene nejednakosti i razvoja kriza
- uvažavanje posebnosti regije i zemlje
- otvorenost prema multikulturalnosti
- napredak kroz diversifikaciju i interakciju sa međunarodnim ekonomskim tijekovima
- realno planiranje uz ekonomsku ravnotežu vodi dugoročno ubrzanom ekonomskom rastu.

U današnjem vremenu je njegova istraživanja moguće ponoviti i sagledavati u svjetlu novih činjenica i znanstvenih spoznaja.

ZAKLJUČAK

Ovim istraživanjem htjelo se dati širi uvid u istraživanja Mije Mirkovića (Mate Balote) kroz kronološki pregled radova koje je moguće dovesti u vezu s ekonomskim napretkom regija u izazovnim vremenima. Iako se u znanstvenim radovima uobičajeno dosadašnje znanstvene spoznaje iznose u prvom dijelu rada, ovdje je poredak bio drugačiji. Smisao je da se čitatelja upozna s gospodarstvom regije u vremenu prosperiteta i potom kriza kako bi se mogao tumačiti razvoj i divergencije istog kroz različita povijesna razdoblja. Na taj način postignuta je svrha istraživanja kroz prijedloge načina rješavanja problema malih ekonomija regionalnim pristupom (cjelovitost) i obuhvat više utjecaja (ekonomski i sociokulturni). Iako su Mirkovićeva djela prožeta političkim utjecajem, ona ovdje nisu bila predmetom istraživanja, osim u kontekstu važnosti gornja dva utjecaja na ekonomske (političke) integracije.

Mirković je bio znanstvenik lokalne, regionalne i nacionalne sredine koji je davao prijedloge o budućim trendovima, sublimirajući znanja o povijesti i sadašnjem trenutku. U radu su, osim pregleda ekonomskih pokazatelja regije, dane preporuke postupanja u vremenu kriza, temeljeno na analiziranim djelima autora, ali i onih koji su se istraživački njima bavili. Ujedno, doprinos rada je u

isticanju europskih vrijednosti koje možemo naći i u djelima znanstvenika, kao što su multikulturalnost, lokalni identitet, razvoj i partnerstvo regija.

Istraživanjem su identificirana djela čovjeka koji je lokalnoj sredini puno vratio kroz sistematiziranje gospodarskih koristi za razvoj regija u vremenu svog pisanja. Ovaj znanstvenik će biti tema znanstvenih i istraživačkih rasprava, s obrazovnom ulogom za sljedeće generacije. Tome su dokaz brojni međunarodni skupovi, zbornici na temu njegovih djela, reizdanja knjiga, intelektualne rasprave, internetski blogovi, crtice u enciklopedijama i prijedlozi regionalnih tematskih ruta.

LITERATURA

1. Balota, M. (1939). *Kako je to zapravo bilo u Puli 1918*. Zagreb, Pečat, br. 4.
2. Balota, M. (2011). *Od Raklja do Londre: Feljtoni, putopisi, reportaže*. Labin: Mathias Flacius.
3. Bogunović, A. (2001). Suvremenost i Mirkovićeva regionalna politika. U B. Rudež (ur.), *Mijo Mirković – Hommage uz 100 obljetnicu rođenja*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 100. obljetnice rođenja Mije Mirkovića, (str. 318-337), Prometej i Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
4. Čavrak, V. (2001). Mijo Mirković i hrvatska prometna politika. U B. Rudež (ur.), *Mijo Mirković – Hommage uz 100 obljetnicu rođenja*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 100. obljetnice rođenja Mije Mirkovića, (str. 207-222), Prometej i Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
5. Družić, I. (2020). *Ekonomska znanost tijekom 350 godina UNIZG-a i 100 godina EFZG-a*, <https://www.efzg.unizg.hr/4-ekonomska-znanost-tijekom-350-godina-unizg-a-i-100-godina-efzg-a/44515>
6. EFZG (2020). Leksikon Ekonomskog fakulteta – Zagreb: Mijo Mirković [online]. Zagreb: Ekonomski fakultet. Dostupno na: <https://sites.google.com/net.efzg.hr/lef/pocetna/abecedarij/m/mijo-mirkovic>
7. Franković, S. (2018). Književno oblikovanje gospodarskih problema u romanu *Tijesna Zemlja* Mate Balote. *Croatica et Slavica ladertina*. 14(1): 121-153.
8. Grahovac, P. (2001). Aktualnost Mirkovićeve agrarne politike. U B. Rudež (ur.), *Mijo Mirković – Hommage uz 100 obljetnicu rođenja*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 100. obljetnice rođenja Mije Mirkovića, (str. 178-194), Prometej i Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
9. Gržinić, J. (2019). *Uvod u turizam – povijest, razvoj, perspektive*, Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, <https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A31111/datastream/FILE0/view>
10. Hrvatska gospodarska komora (2021). *Županije – Razvojna raznolikost i gospodarski potencijali – Hrvatska gospodarska komora*. Dostupno na: <https://hgk.hr/documents/analiza-zupanija-2021-f-web61e92db81b50d.pdf>
11. Huriev, V., Uvarov, I. (2024). Crisis Management at the regional lever: Concetual Approaches in
12. *Traditional and Innovative Scientific Research: Domestic and Foreign Experience*. Scientific Monograph, Riga Latvia, Baltija Publishing, 580-608. DOI: 10.30525/978-9934-26-436-8-2
13. Istarska županija (2014). 2024, <https://www.istra-istria.hr/hr/dokumenti>
14. Kim, K., Hewings, G.J.D., Kratena, K. (2015). Household disaggregation and forecasting in a regional econometric input–output model, *Letters in Spatial and Resource Sciences*, 9(1): 1-19, DOI: 10.1007/s12076-015-0140-8
15. Kirman, A. (2010). The Economic Crisis is a Crisis for Economic Theory, *CESifo Economic Studies*, 2010, 56 (4): 498-535. <http://hdl.handle.net/10.1093/cesifo/ifq017>
16. Kopal, M., Karaman, N., Pauletić, E. (1993). Gospodarska slika i naznake gospodarskog razvitka Istre, *Društvena istraživanja*. (2): 723–746.
17. Lukež, P. (2019). *Predodžba Pule u suvremenom romanu*, (Diplomski rad), Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.

18. Meirinawati, M., Prabawati, I., Pradana, G. (2018). Strategy community development based on local resources, *Journal of Physics Conference Series*, 953(1):012158, DOI: 10.1088/1742-6596/953/1/012158
19. Mijo Mirković – Čovjek iz naroda, *Glas Istre*, <https://www.glasistre.hr/izlozbe/2023/09/29/zanimljiv-postav-o-istarskom-velikanu-u-pulskoj-sveucilisnoj-knjiznici-887366>
20. Miličević, J. (1978). Etnografski podaci u djelima Mate Balote (1898-1963). Etnografska tribina: *Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*. 7-8(1): 37-44.
21. Mirković, A.T. (2010). Crtice i anegdote iz života Mije Mirkovića/Mate Balote. *Rijeka*, 15(1): 19-56.
22. Mirković, M. (1933). *Saobraćajna politika*. Izdavanje i proizvodnja Beograd.
23. Mirković, M. (1946). *Tijesna zemlja: roman iz istarskog narodnog života*. Istarska nakladna zadruka.
24. Mirković, M. (1952). *Ekonomska struktura Jugoslavije: 1918.-1941*. Zagreb: Školska knjiga.
25. Mirković, M. (1958). *Izbor iz ekonomskih radova*. Zagreb: Naprijed.
26. Mirković, M. (1971). *Dragi kamen*. Otokar Keršovani, Pula.
27. Mirković, M. (1979). *Nauka i ekonomska politika*. Zagreb: Informator.
28. Mirković, M. (1985). *Ekonomska historija Jugoslavije*. Pula: Čakavski sabor; Istarska naklada; Opatija: „Otokar Keršovani“; Rijeka: Edit; Rovinj: Centro di ricerche storiche.
29. Mirković, M. (2005). *Održanje seljačkog posjeda i druge agrarno-ekonomske studije*. Zagreb: Dom i svijet: Ekonomski fakultet.
30. Mirković, M. (2008). *Glavni uzroci gospodarske zaostalosti slavenskih naroda* (prijevod s njemačkog Vlasta Švoger), Zagreb: Dom i svijet. *Prijevod djela: Vom Hauptgründe der geringen wirtschaftlichen Leistungsfähigkeit der slawischen Völker: inaugural Dissertation, 1923*.
31. Mirković, M. (2012). *Trgovina i unutrašnja trgovinska politika: pretisak s komentarima*. Urednici Knego, N., Renko S. i Knežević, B. Zagreb: Ekonomski fakultet.
32. Mirković, Mijo. *Istarska enciklopedija*. (2005). <https://istra.lzmk.hr/clanak/mirkovic-mijo>
33. Načinović Braje, I., Dumančić, K., Hruška, D., (2022), Building resilience in times of global crisis: the tourism sector in Croatia, *European Political Science*, 22; 406-415, <https://link.springer.com/article/10.1057/s41304-022-00384-8>
34. Obadić, A. (2001). Suvremena hrvatska industrijska politika i djelo Mije Mirkovića. U B. Rudež (ur.), *Mijo Mirković – Hommage uz 100 obljetnicu rođenja*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 100. obljetnice rođenja Mije Mirkovića, (str. 274-288), Zagreb: Prometej i Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
35. Palibrk, D. (2023). Dr. Mijo Mirković – Mate Balota, težak, ribar, mornar, akademik, pjesnik, prvi Rakljan ki je napisao 50 knjig, malo poznati dio biografije. *Hrvatske pravice*, 2019. <https://hrvatskepraviceblog.com>
36. Petrova, L.A., Kuznetsova, T.E., Volodin, V.M. (2020). Post-Pandemic Scenarios of Economic Development of Developed Countries and Russia, *Finance Theory and Practice* 24(4),47-57. DOI: 10.26794/2587-5671-2020-24-4-47-57

37. Sić, M. (2001). Posebnosti Istre kao prigranične regije Hrvatske, *Dela* 16, 165-178, <https://journals.uni-lj.si/Dela/article/view/1329/1133>
38. Stipetić, Z., Maticka, M. (1974). Odnos selo-grad u interpretaciji intelektualaca Hrvatske u međuratnom razdoblju. *Časopis za suvremenu povijest*. 6(1), 7-24. <https://hrcak.srce.hr/219324>.
39. Šundalić, A. (2006). Ekocentrični pristup ruralnom prostoru. *Socijalna ekologija Zagreb*. 15 (3): 203 –218. <https://hrcak.srce.hr/file/11371>
40. Tomašević, B. (2001). Mirkovićeva zanatska politika u suvremenom fokusu. U B. Rudež (ur.), *Mijo Mirković – Hommage uz 100 obljetnicu rođenja*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 100. obljetnice rođenja Mije Mirkovića, (str. 294-305), Zagreb: Prometej i Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
41. Urošević, N. (2012). Feljtonistički i putopisni diskurs u publicistici Mije Mirkovića/Mate Balote. *Fluminesia*, 2, 21-31.
42. Urošević, N. (2013). Modeli artikulacije urbanog identiteta u monografiji *Puna je Pula* Mate Balote. *Annales*, 463–474.
43. Urošević, N., Urošević-Hušak, J. (2012). Tematske ture u zavičajnoj nastavi – istarski književni itinereri, *Metodički obzori*, 7(3), 125-139.
44. Van der Meer, et. al. (2017). Communication in times of crisis: The stakeholder relationship under pressure. *Public Relations Review*, 43(2), 426-440. DOI: 10.1016/j.pubrev.2017.02.005
45. Velan, G., Velan, E. (2023). *Je li Istra samo zemlja ulja i vina?*, Istra24, <https://www.istra24.hr/krasna-zemlja/je-li-istra-samo-zemlja-ulja-i-vina-uz-prazan-tanjur-ne-podsticu-demografiju-a-i-zavicajna-je-ljubav-klimava-ako-se-bacve-ne-prazne>

THE ISTRIA COUNTY IN TIMES OF CRISES – INFLUENCE OF THE WORKS BY MIJO MIRKOVIĆ

The subject of this paper are the contributions of the works written by Mijo Mirković and how they can help in the creation of measures for the regional development of the Istrian County. The goal of the research is to analyze the economic development characteristics of the county in the times before, during and after the crises and to put them in connection with strengthening the resilience of the economy through his works. The main assumption of the research is that the works written by Mijo Mirković can influence regional development policies and activities of local communities/destinations' stakeholders in an uncertain environment. The contribution is in the analysis and description of the already published research results of this author, all for the purpose of spreading knowledge about the importance and influence of historical economists on the regional economy. The limitations of the research are the lack of empirical analysis of the impact of crises on the growth and of the barriers that accompany growth, which the scientist also wrote about.

Keywords: Istria, Mijo Mirković, economic growth, contributions to economic science, regional influences